

Поэтому сопоставительное исследование терминологических систем типологически разноструктурных языков требует предварительного уточнения соотносительных понятий и терминов описания, исключающих вариативность интерпретации языкового материала.

Н. В. Яненка (БДУ, Мінск, Беларусь)

**АСАБЛІВАСЦІ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ «ЎМОЎНА БЕЛАРУСКІХ»
ВАРЫЯНТАЎ У ГЕТЭРАГЕННЫМ ГАРАДСКІМ МАЎЛЕННІ
(на матэрыяле запісаў у г. п. Хоцімску)**

Прадстаўлены адзін з аспектаў даследавання непадрыхтаванага вуснага маўлення членаў адной сям’і – жыхароў г. п. Хоцімска Магілёўскай вобласці ў рамках варыяцыянісцкай парадыгмы [1]. Згодна з абранай метадалогіяй у маўленні інфармантаў вылучаюцца тры групы варыянтаў: «умоўна беларускія» (такія, якія супадаюць з адзінкамі беларускай літаратурнай мовы), «мясцовыя» (якія маюць выразную дыялектную афарбоўку) і «умоўна рускія» (якія супадаюць з адзінкамі рускай літаратурнай мовы).

Аналіз выкарыстання моўцамі варыянтаў трох пералічаных груп прадэманстраваў асаблівае стаўленне інфармантаў да «умоўна рускіх» адзінак, а менавіта абумоўленасць іх ужывання стылістычнымі фактарамі, сярод якіх урачыстасць, экспрэсія, тэма размовы, цытаванне, акамадацыя, пахвальба і інш. Выкарыстанне моўцамі «мясцовых» варыянтаў з’яўляецца нейтральным (як у рамках сямейнай камунікацыі, так і падчас нефармальнага размоў на працоўных месцах). Доля «умоўна беларускіх» адзінак у маўленні інфармантаў нязначная, што звязана з геаграфічным палажэннем Хоцімска (на самай мяжы з Расійскай Федэрацыяй) і моўнай сітуацыяй у краіне. Тым не менш адзначаны выпадкі стылістычна абумоўленага выкарыстання моўцамі «умоўна беларускіх» варыянтаў.

1. Цвёрды [p] на месцы мяккага [p’]

Адной з асаблівасцей хоцімскай гаворкі з’яўляецца наяўнасць мяккай фанемы [p’]. Выкарыстанне гэтага гука інфармантамі з’яўляецца нейтральным, нічым не абумоўленым. Ужыванне моўцамі цвёрдага [p] на месцы мяккага [p’] выклікана дзеяннем знешніх прычын, у прыватнасці жаданнем надаць выказванню экспрэсіўны характар. Так, у маўленні інфарманта L (жанчына, 38 гадоў, настаўніца пачатковых класаў) у кантэксце гаворкі пра невысокі даход сустракаюцца лічэбнікі *тры* і *тры’ста* з цвёрдым [p].

2. Асабовыя займеннікі 3-й асобы з каранем йон- (йан-)

Усім інфармантам уласціва варыянтнасць у выкарыстанні асабовых займеннікаў 3-й асобы як у сямейных размовах, так і падчас нефармальнай камунікацыі з калегамі на працоўных месцах. Заўважаны неаднолькавы ўплыў змены сітуацыі камунікацыі на ўжыванне моўцамі гэтай пераменнай. Для інфармантаў А (жанчына, 41 год, настаўніца пачатковых класаў) і К (жанчына, 42 гады, прыватны прадпрымальнік) характэрна павелічэнне долі «умоўна рускіх» варыянтаў (*он, ана’, ано’, ан’і’*) у рамках службовай камунікацыі ў параўнанні з сямейнымі размовамі, у той час як у маўленні інфарман-

таў С (мужчына, 44 гады, будаўнік) і L назіраецца змяншэнне долі «ўмоўна рускіх» варыянтаў і павелічэнне «ўмоўна беларускіх» (*йон, йана', йано', йаны*). Гэта можа быць звязана са статусам суразмоўцаў інфармантаў. Так, калі ў рамках сямейнай камунікацыі суразмоўцамі інфарманта С былі члены сям'і і знаёмыя пераважна жаночага полу (у тым ліку з вышэйшай адукацыяй, у тым ліку здольныя гуляць «шырокадыяпазоннымі» стылістычнымі нюансамі), то цяпер гэта калегі-будаўнікі мужчынскага полу. У сітуацыі нязмушанай камунікацыі на працоўным месцы сярод суразмоўцаў інфарманта L былі толькі добра знаёмыя ёй жанчыны (сяброўкі), у той час як у рамках сямейнай камунікацыі інфармант размаўляла сярод іншых з мужам і дзецьмі сваёй сяброўкі, а таксама са сваёй дачкой, з якой яна стараецца размаўляць па-руску.

3. Постфікс *-с'а*

Для хоцімскай гаворкі характэрна наяўнасць постфіксаў *-с'а* і *-с'*. Аналіз матэрыялу паказаў, што ў формах дзеясловаў прашлага часу ж. і н. р. адз. л., прашлага часу мн. л. і 1-й асобы адз. л. простага будучага часу нейтральным для інфармантаў у большасці выпадкаў (за выключэннем дзвюх жанчын 69 і 42 гадоў) з'яўляецца «ўмоўна рускі» варыянт *-с'*. Выкарыстанне моўцамі «ўмоўна беларускага» варыянта *-с'а* падпарадкавана дзеянню стылістычных фактараў, сярод якіх жаданне інфарманта надаць размове максімальна «свойскі», «інтымны» характар, зніжаны стыль маўлення суразмоўцы, экспрэсія і інш. Паказальна, што ў рамках службовай камунікацыі адзначаецца змяншэнне (у тым ліку да нуля) у маўленні інфармантаў варыянта *-с'а*, што абумоўлена тым, што гэты варыянт надае дзеясловам пэўную «свойскую, бытавую» афарбоўку, якая дарэчы падчас сямейных размоў і можа падацца не да месца ў сітуацыі камунікацыі на рабоце.

Такім чынам, аналіз функцыянавання ў маўленні інфармантаў «ўмоўна беларускіх» варыянтаў сведчыць пра выпадкі іх стылістычна абумоўленага выкарыстання моўцамі. У параўнанні з «ўмоўна рускімі» адзінкамі стылістычная нагрузка «ўмоўна беларускіх» варыянтаў бяднейшая, што, аднак, з'яўляецца заканамерным з улікам асаблівасцей хоцімскай гаворкі і моўнай сітуацыі ў краіне.

ЛІТАРАТУРА

1. Яненка, Н. В. Да пытання вывучэння неафіцыйнага беларускага гарадскога маўлення ў рамках варыяцыйнісцкай парадыгмы / Н. В. Яненка // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2015. – № 3. – С. 66–70.

Яо Чжипэн (МГЛУ, Москва, Россия)

АССОЦИАТИВНОЕ ПОЛЕ КАК ПРИЕМ АНАЛИЗА СМЫСЛОВОЙ ВАРИАТИВНОСТИ

Фундаментальные положения теории речевой деятельности позволяют рассматривать соотношение стимула и реакции как речевое действие, как речевой компонент коммуникативной ситуации. Поэтому на основе данных